

דרך ה'

לרבינו משה חיים לוצאטו

ועליו יחנו

דרך חכמה
מאמר על ההגדות
מאמר העיקרים
מאמר החכמה
דרך עץ החיים

הוגהו בעז"ה מחדש, על פי
כתבי יד וספרים מדויקים

מהדורה שנייה מתוקנת
שנת ה'תשע"ח לזכרה

ספר דרך ה'

מפתח העניינים	17
הקדמה	א
חלק א	ה
חלק ב	כו
חלק ג	נו
חלק ד	עח

והחונים עליו

דרך חכמה	קטו
מאמר על ההגדות	קכט
מאמר העיקרים	קלז
מאמר החכמה	קנו
דרך עץ החיים	קצא
שינויי נוסחאות	ריג
מפתחות	רכג

מבוא

אודה ה' בכל לבב, אשר תמיד הפליא חסדו לי, מעודי עד היום הזה, וכעת עוד הגדיל חסדו עלי וזיכני להדפיס כמה מחיבורי רבנו משה חיים לוצאטו זצ"ל במהדורה חדשה ומתוקנת. ובכן יהי רצון ורחמים מלפניו, להתמיד המשכת חסדו עלי, ואזכה להשיג המושכלות האמיתיות, ולהשלים חובתי בעולמי, אכי"ר.

יסודה של מהדורה זו, הלוא הוא מהדורתנו הקודמת שהדפסנו בשנת תשע"ג. אך משנה שמחה יש כאן, בשני דברים שנתחדשו במהדורה זו, וכפי שיפורט להלן.

זה יצא ראשונה, ספר דרך ה'. אב הנוסח לספרי דרך ה' הנדפסים מעולם, הוא כתב היד הנמצא בספריית עץ חיים – דוד מונטסינוס, אמשטרדם*, אשר מספרו הקטלוגי הוא 47-C-32. ממנו נדפס הספר לראשונה². ומזה או מזה העתיקו המדפיסים הבאים אחריהם.

במהדורתנו הראשונה הגהנו את הספר בעזרת השם יתברך, על פי העתק כתב היד הנמצא במיקרופילים במכון לתצלומי כתבי יד שבספרייה הלאומית בירושלים³. והנה, אף שהעתק זה טוב וברור הוא, אך היום זכינו, ונתן הוא יתברך ויתעלה בלב מנהלי ספריית עץ חיים, להעתיק את כתבי היד שברשותם בהעתק צבעוני ובאיכות גבוהה מאוד, ובכך עלה בידינו להעמיד את נוסח הספר כפי שהוא בכתב היד, באופן היותר שלם. ואמנם, השינויים שחידשנו בנוסח מהדורה זו בהשוואה לנוסח מהדורתנו הקודמת נער יספרם.

כתב יד זה נכתב בכתובה ספרדית מיושרת מתונה ומוקפדת, בידי סופר דייקן

א. תורתנו נתונה בזה לצוות הספרייה על הנגשת כתבי היד של דרך ה' והמאמרים, ועל נתינת הרשות להשתמש בהם.

ב. ע"ר אריה ליב שפירא מקניגסברג באמשטרדם שנת תרנ"ו, עם פירוש. ר' יוסף ביגון זצ"ל שהדפיס את דרך ה' בילקוט ידיעות האמת שלו ח"א, התנצל בהקדמתו שלא הדפיסו עם פירושו, וזה לשונו, והנה בדרך ה' דפוס הקודם הוסיף המו"ל על הגליון הערותיו אשר אין להן שום שייכות כלל וכלל עם דברי הספר והן רק מפריעות בהסחת הדעת לדברים שלא מעניינא ושאינם במקומם כלל ולכן השמטנום בדוקא. ע"כ.

ג. תורתנו נתונה בזה לצוות המכון על שירותיהם המצויינים.

ביותר, שטרה בה כמעשה ספר תורה. ישנם מחיקות ותיקונים רבים בספר. אך לא נעשו המחיקות בדרך העברת קו או ניקוד המורה על המחיקה כדרך המעתיקים, ואין תיבות שנתלו בין השורות או נוספו על הגיליון, אלא כל התיקונים נעשו בדרך של גירוד וכתיבה מחדש. בכל החיבור כולו לא נראה חוסר תיבות מדילוג שורה, ולא מטעות הדומות. ואין בגיליון הספר השלמות קטעים שנשמטו בהעתקה, כמצוי בהעתקות. צורת התיקונים הנזכרת מורה לכאורה שהתיקונים נעשו תוך כדי העתקה, אך קצת יש לפקפק בזה כמו שנכתוב להלן עמוד 12 ד"ה הרבר. מדיוקה הרב של הכתיבה יש להניח, כי הספר נכתב ע"י אחד מתלמידי הרמח"ל או ממקורביו, שציווהו על הכתיבה לעשותה באופן היותר שלם.

שמו של המחבר אינו חתום על החיבור, לא בתחילתו ולא בסופו, אולי מפני חשש מגזירת גניזה או שריפה נוספת; או מפני שנשאר הספר בתוככי בית המדרש, בין תלמידים שלא חסרו ידיעת המחבר; או מטעם אחר.

ספרים נוספים של הרמח"ל בכתובת יד זה הסופר נמצאים בידינו, והם ספר דרכי המליצה (בספריית עץ חיים באמשטרדם, ומספרו הקטלוגי הוא 47-E-08), וקובץ הכולל: דרך חכמה, ענין אגדות החז"ל למיניהם, ומאמר העיקרים (בספרייה הנזכרת, ומספרו הקטלוגי הוא 47-C-22). כתיבת ספרים אלו שווה לכתיבת ספר דרך ה'. וראה עוד במה שנכתוב להלן עמוד 12 ד"ה הרבר.

קבענו את נוסח הספר על פי כתב היד הנזכר, והשתדלנו הרבה בדיוק ההעתקה. הנחנו את הספר בלא פיסוק, כפי שהוא בכתב היד, פן נקבע מסמרות בכוונת המחבר. אף חלוקת הפסקאות היא כחלוקתן בכתב היד. לא פתחנו ראשי תיבות. אך קיצורי התיבות שבכתב היד שנתקצרו לרוב מחמת דוחק המקום בשורה, השלמנו. במקום שהיה נראה כטעות סופר, הקפנו הנראה למחוק בסוגריים עגולים מצויינים בסימן (כזה), והנראה להוסיף בסוגריים מרובעים מצויינים בסימן [כזה]. פעמים מספר תיקנו הנוסח מבלי לציין זאת על העמוד, והערנו על כך בלוח שינויי הנוסחאות שבסוף הספר. בקצת מהמקומות ששונה גירסת כתב היד מהספרים הנדפסים, ובמקומות שנסתפק הפיענוח בכתב היד, הצגנו את

ד. בשני מקומות תוקנה מילה על הגיליון, אך ברור שאי"ז מכתב יד הסופר.

ה. בעמוד השער המצוייר, נוסף בכתובה שאיחורה ניכר, 'להרב משה חיים לוצאטור'.

ו. הסוגריים אשר לא סומנו בעיגול, מקורם בכתב היד.

האפשרויות השונות בלוח שינויי הנוסחאות שבסוף הספר. הוספנו מראי מקומות לרוב מאמרי החז"ל והפסוקים, וערכנו להם מפתחות בסוף הספר.

חלקי הספר נקראו בשמות על ידי המחבר בסוף הקדמתו, ואנו הצגנו שמות אלו בתחילת כל חלק וחלק, אף שאינם נמצאים כך בכתב היד. שמות הפרקים, מקצתם נכתבו בכתב היד על מקומם, ומקצתם נפקדו. במהדורתנו השלמנו הנפקדים, על פי מפתח הפרקים שבכתב היד, אף שלא ידענו אם מפתח זה מעשה ידי המחבר הוא. ואמנם, קרוב הדבר שאף שמות הפרקים הנמצאים על מקומם, הועתקו מן המפתח (אף שמקצתם אינו שווה לאלו שבמפתח, ועיין בסמוך במש"כ בעניין נושאי העניינים). את השמות שהשלמנו סימנו בשושן.

נושאי העניינים אשר ניתנו לפני כל עניין ועניין, נמצאים בכתב היד בשולי הגיליון. בכל המהדורות אשר קדמונו, נשתבשו הנושאים, או נפקדו מקצתם. ובמהדורותינו השלמנום כפי שהם בכתב היד.

גם מחברם של נושאים אלו לא נודע. ואמנם, הדבר ברור שמעתיק כתב היד לא מצאם בספר ממנו העתיק איש איש על מקומו כמתכונת אשר לפנינו, אלא במפתח שהיו בו כל הנושאים כאחד. כך נראה בבירור מזה שבחלק ד פרק ד נעתקו בכתב היד מחצית מן הנושאים ממקומם אל העניין הבא, כך ש'ענין יחוד מציאותו ויחוד שליטתו' ניתן כנושא לעניין מלכותו, וכן על זו הדרך. כיוצא בזה אירע לו למעתיק בח"א פ"ג אות ו, שכתב לעניין זה בתחילה את הנושא השייך לאות ז, ושוב מחק. אפשר שזהו ה'מפתח בפרט' שזכר רבי דוד מינדיס ברשימת כתבי רבו המצויים תחת ידו'.

עוד זאת עשינו, קיבצנו כל נושאים אלו אל מקום אחד, הלוא זה הוא מפתח העניינים בפרט שהנחנו בראש הספר.

דרך חכמה, ענין אגדות החז"ל למיניהם, ומאמר העיקרים, נדפסו לראשונה¹ מתוך ההעתקה שבכתיבת יד רבי דוד מינדיס, הנמצאת בספריית עץ חיים

ז. עיין מש"כ ר' יוסף ספינר בהקדמת דרך ה' שבהוצאתו, ירושלים תשנ"ח.

ח. ע"י מוהר"ר בצלאל בנימין מעלי הכהן בן מוהר"ר חיים שלום בן מוהר"ר בנימין מעלי הכהן דיתב בירושלים. רבי בנימין קיבל מרבי דוד מינדיס שבעה חיבורים של הרמח"ל, ה"ה מאמר העיקרים; מאמר החכמה (אור הגנוז); מאמר על ההגדות; ודרך חכמה. ספר הדקדוק; ספר

באמשטרדם (מספרה הקטלוגי הוא 47-C-41), ומוזה או מזה העתיקו המדפיסים הבאים אחריהם. וכן אנו במהדורתנו הראשונה.

השמחה הגדולה שנתחדשה עם מהדורה זו היא, שהקרה השי"ת לפנינו מקרה טהור, למצוא העתקה נוספת של המאמרים הנזכרים, העתקה אשר לא השתמש בה מדפיס עד היום. העתקה זו נמצאת אף היא בספרייה הנוכרת (ומספרה הקטלוגי הוא 47-C-22), ונכתבה בידי אותו הסופר אשר כתב את דרך ה'. כפי שכבר זכרנו בתחילת מבואנו, סופר זה דייקן היה, והעתקותיו נעשו בשימת לב רבה. תיקונים רבים וחשובים נעשו במהדורה זו על פי כתב יד זה.

החילופים שבין כתב היד הנמצא זה עתה (נקראהו מעתה כתב יד א), לבין כתב ידו של רבי דוד מינדיס (נקראהו מעתה כתב יד ב), מטים ששני ספרים אלו לא הועתקו האחד מרעהו, אלא מספר אחר קדום להם. קרוב הדבר כי מספר אחד העתיקו שניהם; אפשר מספרו של הרמח"ל עצמו, או מספר אחר שהועתק ממנו. על דרך כלל, כי"א מדויק יותר, נוסחו מבורר יותר, וכמה משפטים יש בו שנשמטו בכי"ב. מאידך, ישנם מקומות מספר בהם נוסחו של כי"ב מבורר יותר, ואף משפט אחד יש בו שאינו בכי"א.

הדבר המתמיה ביותר הוא, שבכמה מקומות בכי"א נכתב תחילה אותו הנוסח (השגוי בדרך כלל) שבכי"ב, ושם ומחק ותיקן לנוסח אחר. דבר זה מטה, שכותב כי"א חזר להגייה ספרו אחר העתקתו, ולא נעשו התיקונים תוך כדי העתקה כמש"כ לעיל. ואם כן הדבר, צריך לברר על פי מה הגיה, אם על פי ציווי המחבר, אם על פי כתבו, ואם על פי סברתו שלו. וכיוון שמסתבר שכמעשהו בכתבת המאמרים כן עשה בכתבת דרך ה', נמצא שבירור דבר זה יקבע אף את טיב ומקוריות נוסח דרך ה' המצוי בידינו.

במהדורה זו קבענו עיקר הנוסח על פי כי"א, שכן נוסחו מבורר יותר כמו שזכרנו. ובמקומות שנוסח כי"ב מבורר יותר, קבענו הנוסח על פיו. עם שקבענו הנוסח כפי כתב היד המבורר יותר, לא נמנענו מלהציג הנוסח השני לפני הקורא; חילופים

ההגיון; וספר המליצה. ארבעת הראשונים הרפיסם יחד באמשטרדם תקמ"ג, ונראה כי עשה מלאכת ההעתקה בדקדוק רב. רבי בנימין קיבל הסכמות להדפסת הספרים מרבי דוד הכהן די איזוידו אב"ד ור"מ דק"ק ספרדים באמשטרדם, מרבי שאול אמשטרדם, ומרבי אברהם טורייאנה. ורבי דוד מינדיס כתב לו מכתב תעודה וברכה, והדפסנוהו במהדורתנו הראשונה.

משמעותיים הצגנו על שולי הגיליון, וחילופים שאינם משמעותיים או שקרוב ששגויים הם, הצגנו בלוח שינויי הנוסחאות שבסוף הספר. חסרות ויתרות וכדומה, קבענו על פי כ"א, ולא הערנו על חילופיהם.

מעט הפיסוק אשר בדרך חכמה, הוא כפי הנמצא בכ"א. שאר המאמרים אינם מפוסקים בו כלל. בכ"ב ישנו פיסוק בכל המאמרים, אך כיוון שהפיסוק שבו זר ביותר, נמנענו מלהציגו.

למאמר החכמה (ששמו בכתבי היד ובדפוסים הראשונים גם 'אור הגנוז'), שני כתבי יד. האחד בהיברו 'יוניון קולג' שבסינסינטי^ט (מספרו הקטלוגי Ms. 633), והשני באותו הקובץ של רבי דוד מינדיס הנזכר למעלה. הראשון (שנקראהו מעתה כתב יד א), מיוחס על ידי רבים לרמח"ל עצמו. והשני (שנקראהו מעתה כתב יד ב), אף שנמצא בקובצו של רבי דוד מינדיס, ועמוד השער שלו נכתב על ידו, מ"מ כתיבתו שונה לגמרי מכתובת שאר הקובץ ומשאר כתיבות רד"מ, ויש להסתפק מי כתבו. ראשונה נדפס הספר מכ"ב^ב, עד שבא ר' יוסף ספינר והדפיסו על פי כ"א.

מתארו של כ"א יש ללמוד על אופן כתיבת החיבור ומהותו, על כן נציגהו כאן. הספר הינו פינקס קטן, רוחב דפיו כשמונה וחצי ס"מ, וגובהם כאחד עשר ושני שלישי. כל נושא שבו מתחיל בעמוד חדש, ופעמים שהונחו כמה עמודים ריקים בין הנושאים. הקולמוס וצורת הכתיבה מתחלפים בין הנושאים. ובאופן כללי נראה שלא נכתב הספר כולו בפעם אחת, אלא מגילה מגילה.

כיוון שנוסח כ"א מבורר ומדויק, לפיכך קבענו על פיו עיקר הנוסח. וכיוון

ט. תודתנו נתונה להם בזה על הרשות להשתמש בכתב היד.

י. כתיבתו של ספר זה פראנקית היא, ושונה מכתובתו האיטלקית המוכרת של המחבר. המעריכים שכתב יד זה הינו אוטוגרף, סבורים כי הרמח"ל סיגל לעצמו כתיבה חדשה בבואו אמשטרדם. לפי עדות ר' דוד מינדיס בעמוד השער שכתב למאמר החכמה שבקובצו, החיבור נכתב ע"י הרמח"ל באמשטרדם בשנת נחלת"ו (תצ"ד). כפי הידוע מחילופי האיגרות, הרמח"ל הגיע לאמשטרדם רק בשנת תצ"ה. לפיכך אין הדבר מוכרע אצלי. (ועיין עוד בניהו, כתבי הקבלה שלרמח"ל עמוד 120).

יא. עיין הערה ת.

שכ"ב משובש ביותר², שחסרות בו תיבות ושוורות, ומילים רבות נעתקו בטעות, ועוד שהדבר נוטה שהוא הועתק מכי"א³, לפיכך לא ראינו צורך להעיר על חילופי הנוסח אשר בו. אמנם, במקומות מספר שנחתך הגיליון בכי"א, השלמנו על פי כי"ב.

שמות הנושאים שבמאמר, מקצתם נמצאים כך בכתב היד, ומקצתם אינם והוספנום לפי העניין. את אשר הוספנו סימנו בשושן.

נושא שתחילתו בעמוד חדש בכתב היד, כך הוא אף במהדורתנו, מלבד עניין אחת ואחת שצירפנוהו לעמוד הקודם. הפיסוק העתקנו מכתה"י, ואולם, אף שהיה לעינינו העתק צבעוני של הספר, בכמה מקומות לא הצלחנו לעמוד בבירור אם פסיק כאן אם לא. כיוון שהפיסוק אינו עקבי לגמרי, ופעמים שמעכב ריצת הקורא, לפיכך ראינו לנכון להוסיף בכמה מקומות פסיקים לפי העניין. הברלנו הפסיקים שהוספנו מהפסיקים שבכתה"י בצורתם, שאלו שהוספנו צורתם כזו: ,.

ההדגשות שבתפילת ר"ה, מקצתן הודגשו בכתה"י, ומקצתן לא. אך כיוון שקשה לעמוד בכתה"י בבירור אלו מודגשים, הדגשנו כל הראוי לפי העניין, ואתנו תלין משוגתנו.

בכל החיבורים לא שינינו דבר מדעתנו, אלא במקומות מספר ובסוגריים, וכפי שנהגנו בדרך ה', כנוכר לעיל.

זכרה ה' לטובה לחברים היקרים והנאמנים, שהיו עמדי בהגהת הספר, בשתי מהדורותיו, שיוכו להסיר מעצמם כובד החומר ועכירותו, לשיוכו להשיג המושכלות האמיתיות, הם וכל הנלווים עליהם.

ובכלל הטובה יזכר ידידי הרב גרשון חנוך ולדנברג שליט"א, שטרח בסידור הספר לעשותו נאה ומהודר בכחו הגדול שחננו ה'. יצליחהו ה' בעסקו בתורה ובכליה לעשותם תמיד באופן היותר שלם, ויברכהו בכל אשר לו בבית ובשדה.

יב. בכמה מקומות העביר מגיה אלמוני קולמוסו לתקן, אך אין אלו אלא מקומות מועטים ביותר, ועיקרם של שיבושים הונחו על מקומם.

יג. כן נראה מכמה טעויות שיש בהעתקתו, וממקום שרילג שורה, שאכן יש מקום בכתב יד א לטעות.

ובחתימתי הנני מודה להורי היקרים אבי הרב משה ואמי מרת שולמית שיחיו לאו"ט, שהניחו ומניחים חמורות בני האדם בעולם הזה, לשזכו בניהם לחיי העולם הבא. ויהי רצון ורחמים מלפניו לברכם בבריאות הגוף ומאור העיניים, ויראו בנים ובני בנים עוסקים בתורה ועובדים לפני ה' בלב טהור, עד שנשמה כולנו יחד בגילוי כבוד ה' במהרה בימינו, אכי"ר.

ויהי נעם אדנ"י אלדינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו.

ח. מויטו

מפתח העניינים

הקדמה | א

חלק ראשון

על כלל יסודות המציאות ופרטותיו

פ"א. בבי"ת | ה

מציאות ה' • שלימותו • הכרח מציאותו • היותו בלתי נתלה
באחר • פשיטותו • יחודו

פ"ב. בתכלית הבריאה | ז

התכלית בבריאה • ענין השלימות והחסרונות וקנית השלימות • העיקר שבבריות
והטפל בהם

פ"ג. במין האנושי | י

בחירת האדם • הרכבת הגוף והנשמה • עה"ז ועה"ב • חילוף מצבי האדם בחילוף
זמנו • המין האנושי נשתנה • פעולות הנשמה בגוף • תולדות חטא אדה"ר • המיתה
והתחיה • עולם הנשמות • תועלת לאדם בעולם הנשמות • הפרש בין כניסת הנשמה
בעובר וכניסתה בתחיה

פ"ד. במצב האדם בעה"ז | טז

תכונת האדם בעה"ז • מה שגורם לאדם עולמו ועסקו • הפעולות החומריות נעשות
פעולות שלימות • שרש העבודה • חלקי העבודה • תלמוד התורה • תולדות המצות
והעבירות

פ"ה. בחלקי הבריאה ומצביהם | כא

חלקי הבריאה • ראשי הנבראים הם כחות שמהם משתלשלים כלם • ג' תנועות

דרך ה'

הקדמה

יתרון ידיעת הדברים על מתכונת חלקיהם כפי מחלקותם וסדרי יחסיהם מידיעתם שלא בהבחנה כיתרון ראית הגן המהודר בערוגותיו ומיופה במסילותיו ובשורות מטעו מראית חורש הקנים והיער הצומח בערבוב כי אמנם ציור חלקים רבים אשר לא נודע קשרם ומדריגתם האמיתית בבנין הכל המורכב מהם אצל השכל המשתוקק לדעת אינו אלא משא כבד בלא חמדה שייגע בו ויעמול ונלאה ועיף ואין נחת כי הנה כל א' מהם שייגע ציורו אצלו לא יניח מהעיר בו התשוקה לבא עד תכליתו וזה לא יעלה בידו כיון שנעדר ממנו תשלום ענינו שהרי חלק גדול מהדבר הוא יחסיו עם המתיחסים לו ומדריגתו במציאות וזה נעלם ממנו ונמצאת תשוקתו טורדתו מבלי שבעתה וחמדתו מכאיבתו ואין מנוחה לא כן היודע דבר על אפניו שבהיות נושאו מתגלה לעיניו בעליל כמות שהוא הלך ילך והשכל אל אשר יפנה שם וביופי מלאכותיו יתענג וישתעשע והנה כלל מה שיצטרך לאדם שיבחן בנושאו הוא מדריגתו האמיתית שזכרנו וזה כי הנה כשנבחין כלל הנמצאות המוחשים והמושכלים שהם כלל כל מה שמצטייר ציורו בשכלנו נמצא שאין כלם מין א' ומדריגה א' אלא מינים שונים ומדריגות מתחלפות וכפי התחלף מינם כן יתחלפו משפטיהם וחוקיהם וזה ממה שיכריחנו להבחין ביניהם בהשכלתנו למען נשיג אותם לאמתם כ"א כפי חוקן ואמנם ראשי המדריגות והמינים ח' והם מה שראוי שיבחן בנושא להכיר מאיזה מהם הוא והם הכל והחלק הכלל והפרט הסבה והמסובב הנושא והמתחבר וזה מה שנדרוש ראשונה בנושא לדעת אם הוא כל ואם הוא חלק אם הוא כלל או פרט אם הוא סבה או מסובב אם הוא נושא או מתחבר:

והנה כפי מדריגתו כן יבחן בו הבחנות אשר כפי טבעו מצטרכות להשלמת השכלתו וציור ענינו אם חלק הוא יבקש לדעת הכל שהוא

חלק ראשון

על כלל יסודות המציאות ופרטותיו

פרק א

בבורא ית"ש

מציאות ה'

א כל איש מישראל צריך שיאמין וידע שיש שם מצוי ראשון קדמון ונצחי והוא שהמציא וממציא כל מה שנמצא במציאות והוא האלוק ב"ה:

שלימותו

ב עוד צריך שידע שהמצוי הזה ית"ש אין אמתת מציאותו מושגת לזולתו כלל ורק זה נודע בו שהוא מצוי שלם בכל מיני שלימות ולא נמצא בו חסרון כלל [ואולם דברים אלה ידענום בקבלה מן האבות ומן הנביאים והשיגו כל ישראל במעמד הר סיני ועמדו על אמתתם בבירור ולמדום לבניהם דור אחר דור כיום הזה שכן ציוס מרע"ה מפי הגבורה ^הפן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וגו' והודעתם לבניך ולבני בניך אמנם גם מצד החקירה במופתים הלימודיים יאמתו כל הענינים האלה ויוכרח היותם כן מכח הנמצאות ומשיגיהם אשר אנחנו רואים בעינינו ע"פ חכמת הטבע ההנדסה התכונה ושאר החכמות שמהם תלקחנה הקדמות אמיתיות אשר יולד מהן בירור הענינים האמיתיים האלה ואמנם לא נאריך עתה בזה אלא נציע ההקדמות לאמתם ונסדר הדברים על בורים כפי המסורת שבידינו והמפורסם בכל אומתנו]:

הכרח מציאותו

ג עוד צריך שידע שהמצוי הזה ית"ש הנה מציאותו מציאות מוכרח שא"א העדרו כלל:

היותו בלתי נתלה באחר

ד עוד צריך שידע שמציאותו ית' אינו תלוי בזולתו כלל אלא מעצמו הוא מוכרח המציאות:

פשיטותו

ה וכן צריך שידע שמציאותו ית' מציאות פשוט בלי הרכבה וריבוי כלל וכל השלימיות כלם נמצאים בו בדרך פשוט פי' כי הנה בנפש ימצאו כחות רבים שונים שכל א' מהם גדרו בפני עצמו ד"מ הזכרון כח א' והרצון כח אחר והדמיון כח אחר ואין א' מאלה נכנס בגדר חבירו כלל כי הנה גדר הזכרון גדר א' וגדר הרצון גדר אחר ואין הרצון נכנס בגדר הזכרון ולא הזכרון בגדר הרצון וכן כלם אך האדון ית"ש איננו בעל כחות שונים אעפ"י שבאמת יש בו ענינים שבנו הם שונים כי הרי הוא רוצה והוא חכם והוא יכול והוא שלם בכל שלימות אמנם אמתת מציאותו הוא ענין א' שכולל באמתתו וגדרו [פי' אמתת ענינו כי אין שייך גדר בו ית' אלא על צד היתר לשון] כל מה שהוא שלימות ונמצא שיש בו כל השלימיות לא כדבר נוסף על מהותו ואמתת ענינו אלא מצד אמתת ענינו בעצמה שכוללת באמתתה כל השלימיות שא"א לענין ההוא מבלתי כל השלימיות מצד עצמו והנה באמת הדרך הזה רחוק מאד מהשגתנו וציורנו וכמעט שאין לנו דרך לבארו ומלות לפרשו כי אין ציורנו ודמיונו תופס אלא ענינים מוגבלים בגבול הטבע הנכרא ממנו ית' שזה מה שחויינו מרגישים ומביאים ציורו אצל השכל ובברואים הנה הענינים רבים ונפרדים אולם כבר הקדמנו שאמתת מציאותו ית' אינה מושגת ואין להקיש ממה שרואים בברואים על הבי"ת כי אין ענינם ומציאותם שזה כלל שנוכל לדין מזה על זה אבל זה גם כן מן הדברים הנודעים בקבלה כמ"ש ומאומתים בחקירה ע"פ הטבע עצמו בחוקותיו ומשפטיו שא"א עכ"פ שלא ימצא מצוי אחד משולל מכל הטבע חוקות[יו] וגבוליו מכל העדר וחסרון מכל ריבוי והרכבה מכל יחס וערך ומכל מקרי הברואים שיהיה הוא הסבה האמיתית לכל הנמצאות ולכל המתילד

דרך חכמה

ספר דרך חכמה

תלמיד:

רבי הנה כאיל תערוג על אפיקי מים כן תערוג נפשי אל הידיעות ואל המושכלות ולבבי בוער באש החמדה והתשוקה לדעת להבין ולהתחכם על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך שתחנני ותורני את הדרך אשר אלך בה ולמדתני והודעתני מה החכמות אשר ראוי לי לבקש ואיזה אורח אהלוך להשיג אותן דבר על בוריו:

רבי:

בני הלא ידעת כי כל פועל יש לו סבה מעוררת המעירה אותו לשיפעל וכל פועל ברצון פועל לתכלית מה באופן שעיקר רצותו יהיה בתכלית ההוא ואולם בעבורו ירצה בדברים אשר יכיר או יחשוב היותם אמצעיים שעל ידם יושג התכלית ההוא, עתה אמור נא מה היא הסבה המעוררת אותך לדבר הזה אשר אתה מבקש או מה הוא התכלית אשר תרצה להשיג אותו:

תלמיד:

אמנם הסבה המעוררת אותי הוא הצער אשר אנכי מרגיש מההשתערות אשר נפשי משתערת לעמוד על ידיעת הענינים המובאים לה מן החושים או העולים בדמיונה ותכליתי הוא ליישב את נפשי ולהשקט את רוחי המתפעם בספיקותיו וחסרון השגתו:

רבי:

היש לך עוד תכלית אחר עם התכלית הזה יהיה שווה לו או טפל אליו:

תלמיד:

כן אדוני כי הנה מלבד התכלית שזכרתי מביט אני אל תכלית אחר שהוא להיות איש בין האנשים ושאוכל גם אני לחוות דעי בין מקהלות

שינויי נוסחאות

דרך ה'

עמוד יד	שורה יא	תשבנה - כ"ה בכתה"י, אלא שלסיבת טעות הסופר, הוצרך להרחיב הבי"ת, עד שאיבדה מעט צורתה. ובדפוסים תשכנה, ואינו נכון לא בכתה"י כנ"ל, ולא לפי הענין, כדמוכח גם מלקמן תחלת אות יב.
עמוד יז	שורה כו	לנוגה וְזָדַח - כן הוא בכתה"י בלי ספק. והוא מן הפסוק ומלכים לנגה זרחך בישעיהו ס.
עמוד יט	שורה כב	בוראנו - בכתה"י בוראינו.
עמוד כג	שורה יא	ג' תנועות - כך בכתה"י.
עמוד כז	שורה טו	בח"א פ"ה - בכתה"י הקיף זה בכעין חצי סוגריים.
עמוד כז	שורה כב	כמ"ש שם - בכתה"י הקיף זה בכעין חצי סוגריים.
עמוד לב	שורה יג	שתגיע - בכתה"י אולי שתגיע.
עמוד לז	שורה יז	השלימים - בכתה"י השילימים.
עמוד טל	שורה ה	[ומתעצמת] - כך נראה להגיה. אעפ"י ששורש עצם מהמתחלפים הוא, ככבש וכשב; שמלה ושלמה, וכמבואר בשבת קנא ב, ובמפרשי המשנה שם, ובראשונים שבת עז ב. מ"מ אין זה אלא במשמעות הסתימה (עצם עיניו), אך לא מצאתי שמתחלף במשמעות החזק והתוקף.
עמוד מג	שורה יו	האנושיות - בשומר הדף האנושית.
עמוד מד	שורה ד	תלית - בכתה"י תכלית. אך יש הגהה בצד הגיליון תלית, (לא נתברר לי מי המגיה, נראה כי נכתב באותו הקולמוס, אך בכתב אחר).
עמוד מח	שורה כב	באמת - בשומר הדף שבאמת. ואף בספר עצמו ניכרת מחיקת אות אחת לפני המילה.
עמוד נא	שורה יט	כצורה - כ"ה בכתה"י. ובדפוסים החדשים בצורה, ואולי כצ"ל.
עמוד סט	שורה ג	בלתי - בכתה"י בלי.
עמוד פג		כל נושאי העניינים שבפרק ד עד אות ז (ענין בשכמל"ו), נמצאים בכתה"י שלא במקומם, אלא סמו לענין שלאחריהם. החזרנו כולם על מקומם הנכון לפי עניינם. ועיין במבוא.
עמוד פה	שורה יד	(¹⁰)אתם - כן נראה להגיה, והוא פ' בישעיהו מג י, ואף ששם מג יב ומד ח כתוב ואתם עדי, מ"מ היותר מסתבר, שכוונת

רבינו לפסוק הנ"ל, שהוא רישא דקרא דמייתי מקמיה למען תדעו ותאמינו.		
שאינן [לו] סבה - כצ"ל. בכתה"י כתב לא, ובגיליון תוקן לו, וניכר כי תיקון מאוחר הוא.	שורה ג	עמוד פו
ההעלם - בכתה"י העעלם.	שורה ב	עמ' קט

דרך חכמה

את - בכת"י ב אינה	שורה ה	עמוד קטו
ולמדתי והודעתני - בכת"י ב ותלמדני ותודיעני	שורה ו	
אהלוך - בכת"י ב אהלך	שורה ז	
ולחשקט - בכת"י ב ולחשקט	שורה יט	
התכלית - בכת"י א תכלית	שורה יד	עמוד קטז
אצלך - בכת"י ב אינה	שורה ב	עמוד קיז
ההוא - בכת"י ב ההיא	שורה יא	
ידוע * ואין - בכת"י ב נוסף הוא	שורה ב	עמוד קיח
והנה תראה - בכת"י ב כאן דיבור חדש	שורה ג	
מוכרח - בכת"י ב מוכרחי	שורה ז	
הנולדת - בכת"י ב הנולדה	שורה א	עמוד קכ
נולדת - בכת"י ב נולדה	שורה ב	
בחקירות - בכת"י ב בחקירת	שורה ד	
באלקיות - בכת"י ב באלקות	שורה ה	
באלקיות - בכת"י ב באלקות	שורה טו	
אינו - בכת"י ב התיבה חסרה	שורה ו	עמוד קכא
אנו - בכת"י ב אנחנו	שורה יא	
מעלה ומורידה - בכת"י ב מתעלה ומוריד (ואף בכת"י א' נראה שכתב כן מתחילה, ותיקן)	שורה כג	
עסקם - בכת"י ב עוסקם	שורה כו	
זאת - בכת"י ב הזאת	שורה ד	עמוד קכב
כפעולות - בכת"י ב בפעולות	שורה ח	
הוא - בכת"י ב אינה	שורה יח	
ז"ל - בכת"י ב רז"ל	שורה יט	
להשתוקקו - בכת"י ב להשתוקק	שורה ד	עמוד קכג
שמוצא - בכת"י ב שמיצא	שורה ה	

מפתחות

מפתחות

רה	ורוח אלדים מרחפת וכו'	א, ב	בראשית
קצט	וייצר ה' אלדים את האדם וכו'	ב, ז	
קצח	וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה	ב, טו	
קצח	על גחנך תלך	ג, יד	
ד	אדורה האדמה בעבורך	ג, יז	
יד	כי עפר אתה ואל עפר תשוב	ג, יט	
רד	ונח מצא חן בעיני ה'	ו, ח	נח
נ	וידר ה' לראת וכו'	יא, ה	
מד	ונברכו בכך כל משפחת האדמה וכו'	יב, ג	לך לך
קסו	וימררו את חייהם	א, יד	שמות
קצה	ויפן כה וכה וכו'	ב, כב	
סב	זה שמי לעלם וכו'	ג, טו	
קסו	משכו וקחו לכם	יב, כא	בא
קס	ויהי קול השפר וכו'	יט, יט	יתרו
סב	בכל המקום אשר אזכיר וכו'	כ, כא	
עו	וידאו את אלדי ישראל וכו'	כד, י	משפטים
עו	אני אעביר כל טובי על פניך	לג, יט	כי תשא
נב	וחנתי את אשר אחן וכו'	לג, יט	
קה	כי בסכות הושבתי וכו'	כג, מג	אמור
עד-עו	אם יהיה נביאכם וכו'	יב, ו-ז	בהעלתך
קצד	על כן יאמרו המושלים באו חשבון	כא, כו	חקת
ה	פן תשכח את הדברים וכו'	ד, ט	ואתחנן
עו, קסג	ותמונה אינכם ראים זולתי קול	ד, יב	
עו	כי לא ראיתם כל תמונה	ד, טו	
קב	וידעת היום והשבת אל לבבך וכו'	ד, לט	
קכב	ודברת בס	ו, ז	
יח	ויצונו ה' לעשות וכו'	ו, כד	
קצג	כי לא על הלחם לבדו	ח, ג	עקב
נב	כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אליך מיסרך	ח, ה	
ד	ארץ אשר לא במסכנת וכו'	ח, ט	
עב	ונתן אליך אות או מופת וכו'	יג ב-ג	ראה
ד	כי האדם עץ השדה	כ, יט	שפטים